

מראי מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר קפלן שליט"א

ראש השנה כ. - בענין מאיימין על העדים - קידוש החודש למפרע

1. גמרא ראש השנה כ., וז"ל, "כי אתא עולא אמר עברוה לאלול אמר עולא ידעי חברין בבלאי מאי טיבותא עבדין בהדייהו, מאי טיבותא עולא אמר משום ירקיא רבי אחא בר חנינא אמר משום מתיא מאי בינייהו איכא בינייהו יוה"כ שחל להיות אחר השבת מאן דאמר משום מתיא מעברינן ומאן דאמר משום ירקיא לאימת קא בעי להו לאורתא לאורתא טרח ומייתי, ולמ"ד משום ירקיא לעבריה משום מתיא אלא איכא בינייהו יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה מ"ד משום ירקיא מעברינן ומאן דאמר משום מתיא אפשר בעממי ולמ"ד משום מתיא לעבריה משום ירקיא אפשר בחמימי, אי הכי מאי שנא לדידן אפילו לדידהו נמי לדידן חביל לן עלמא לדידהו לא חביל להו עלמא.

איני והתני רבה בר שמואל יכול כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה לכם ראש חדשים כזה ראה וקדש אמר רבא לא קשיא כאן לעברו כאן לקדשו והכי קאמר יכול כשם שמעברין את השנה ואת החדש לצורך כך מקדשין את החדש לצורך תלמוד לומר החדש הזה לכם כזה ראה וקדש וכי הא דאמר רבי יהושע בן לוי מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לעברו ואין מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו.

איני והא שלח ליה רבי יהודה נשיאה לרבי אמי הווי יודעין שכל ימיו של רבי יוחנן היה מלמדנו מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו אע"פ שלא ראוהו יאמרו ראינו אמר אביי לא קשיא הא בניסן ותשרי הא בשאר ירחי רבא אמר הא דתני רבה בר שמואל אחרים היא דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ראש השנה לראש השנה אלא ד' ימים בלבד ואם היתה שנה מעוברת חמשה רב דימי מנהרדעא מתני איפכא מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו ואין מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לעברו מ"ט האי מיחזי כשקרא האי לא מיחזי כשקרא."

ורש"י שם וז"ל, "וה"ק יכול כשם שמעברין לצורך כך מקדשין לצורך ת"ל כזה ראה וקדש. ראה תחלה ואח"כ קדש אבל כשאתה מעברו ראה וקדש הוא: אין מאיימין. ביום שלשים על העדים שלא ראוהו ואנן צריכין לקדשו היום כדי להפריד שבת מיום הכפורים שיאמרו ראינו ויעידו שקר."

ותוס' שם ד"ה הא בניסן, וז"ל, "פי' בקונטרס שהמועדות תלויין בהן מקדשין לצורך בשאר ירחי לא וי"מ איפכא."

2. רמב"ם פרק ג' מהלכות קידוש החודש, וז"ל, "טו בית דין שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים והשכימו בנשף ועברו את החדש כמו שבארנו בפרק זה ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו שהוא ליל שלשים ואפילו באו בסוף החדש מאיימין עליהן איום גדול ומטריפים אותם בשאלות ומטריחין עליהן בבדיקות ומדקדקין בעדותן ומשתדלין בית דין שלא יקדשו חדש זה הואיל ויצא שמו מעובר: טז ואם עמדו העדים בעדותן ונמצאת מכוונת והרי העדים אנשים ידועים ונבונים ונחקרה העדות כראוי מקדשין אותה וחוזרין ומונין לאותו החדש מיום שלשים הואיל ונראה הירח בלילו: יז ואם הוצרכו בית דין להניח חדש זה מעובר כשהיה קודם שיבאו אלו העדים מניחין וזה הוא שאמרו מעברין את החדש לצורך ויש מן החכמים הגדולים מי שחולק בדבר זה ואומר לעולם אין מעברין את החדש לצורך הואיל ובאו עדים מקדשין ואין מאיימין עליהן: יח יראה

לי שאין מחלוקת החכמים בדבר זה אלא בשאר החדשים חוץ מן ניסן ותשרי או בעדי ניסן ותשרי שבאו אחר שעברו הרגלים שכבר נעשה מה שנעשה ועבר זמן הקרבנות וזמן המועדות אבל אם באו העדים בניסן ותשרי קודם חצי החדש מקבלין עדותן ואין מאיימין עליהן כלל שאין מאיימין על עדים שהעידו על החדש שראוהו בזמנו כדי לעברו: **יט** אבל מאיימין על עדים שנתקלקלה עדותן והרי הדבר נוטה וגנאי שלא תתקיים העדות ויתעבר החדש מאיימין עליהן כדי שתתקיים העדות ויתקדש החדש בזמנו וכן אם באו עדים להזים את העדים שראוהו בזמנו קודם שקדשוהו בית דין הרי אלו מאיימין על המזימין עד שלא תתקיים ההזמה ויתקדש החדש בזמנו.

3. רמב"ם שם פרק י"ח, וז"ל, "י וכל שתמצא בגמרא מדברים שמראין שביט דין סומכין על החשבון ומפי משה מסיני שהדבר מסור להם והרשות בידם לחסר או לעבר וכן זה שחסר רבי תשעה חדשים בשנה וכל כיוצא בזה הכל על עיקר זה הוא בנוי בזמן שלא נראה החדש בזמנו: **יא** וכן זה שאמרו חכמים שמעברין את החדש לצורך הוא בחדשים אלו שמעברין אותן לפי חשבון ועושין אחד מלא ואחד חסר ויש להם לעבר חדש אחר חדש או לחסר בזה הוא שמעברין לצורך מפני שלא נראה הירח בזמנו אבל בעת שיראה הירח בזמנו שהוא תחלת היותו נראה אחר שנתקבץ עם השמש מקדשין לעולם."

4. רמב"ם שם פרק ה', וז"ל, "א כל שאמרנו מקביעות ראש החדש על הראיה ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות שכך נאמר למשה ולאחר החדש הזה לכם ראש חדשים ומפי השמועה למדו איש מאיש ממה שבינו שכך הוא פירוש הדבר עדות זו תהיה מסורה לכם ולכל העומד אחריכם במקומכם אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום: **ב** ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא שבזמן שיש סנהדרין קובעין על הראייה ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על פי החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום ואין נזקקין לראייה אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בו בחשבון זה הוא יום הראייה או קודם לו ביום או אחריו ביום וזה שיהיה לאחר הראייה ביום פלא הוא ובארצות שהן למערב ארץ ישראל: **ג** ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה מסוף חכמי תלמוד בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי הגמרא עד ימי אביי ורבא על קביעת ארץ ישראל היו סומכין."

5. רמב"ם בספר המצוות מצוות עשה קנ"ג, וז"ל, "וזה שהיותנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב לא מפני חשבוננו נקבעהו יום טוב בשום פנים אלא מפני שביט דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה כמו שבא בפירוש (ספר' אמור פ"י) אלה מועדי י"י אשר תקראו אותם אין לי מועדות אלא אלו כלומר שיאמרו הם שהם מועדות אפילו שוגגין אפילו אנוסין אפילו מוטעין כמו שבאתנו הקבלה, ואנחנו אמנם נחשב היום כדי שנדע היום שקבעו הם ר"ל בני ארץ ישראל בו ר"ח כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין היום לא בראיה ועל קביעתם נסמוך לא על חשבוננו אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא והבן זה מאד. ואני אוסיף לך באור אילו איפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה לארץ ונעבר שנים ונקבע חדשים אלא בתנאים הנזכרים כמו שבארנו כי מציון תצא תורה ודבר י"י

מירושלים (ישעי' ב מיכה ד), וכשיתבונן מי שיש לו שכל שלם לשונות התלמוד בכונה הזאת יתבאר לו כל מה שאמרנוהו ביאור אין ספק בו."

6. אור שמח פרק ב' מהלכות קידוש החודש הלכה ח', וז"ל, "והנ"ל ברור דהגדר כך הוא, דכיון שנכנס לתחום יום שהוא בעצמו ראוי להתקדש עפ"י ב"ד לר"ח, הוא יום שלשים ואחד, תו אין מקדשין את יום שעבר לר"ח, ודמיא לעיבור שנה, שאם נכנס יום שלשים של אדר ועדיין לא עברו תו אין מעברין (ברכות י, ב), ומ"ד דאם עברו מעוברת הואיל ולא העידו עדים עדיין והוא עוד אדר, אבל דא חזינן דבגבול חבירו אין נכנס, וכיון שכן גבי קידוש אין מקדשין למפרע, אבל בלילה, שאם נקדש אותו להיות ראש חודש, הלא לגבי יום שלשים ואחד הו' כתחילת דין, שעדיין לא נעשה ולא נדבר מאומה עברו, ותחילת דין בלילה ליכא, א"כ אינו ראוי יום שלשים ואחד להתקדש, לכן מועיל קידוש למפרע, וסד"א נקדשה ליום שלשים בלילה, כיון שלא נכנס בגבולו, שעדיין יום ל"א אינו ראוי להתקדש, קמ"ל, ודו"ק."

7. מנחת חינוך מצוה ד' אות ז', וז"ל,

הקריבו קרבנות כדינם. אבל אם יקבלו העדים היום, א"כ לא יקריבו כלל כי אין שהות מן המנחה ולמעלה, על כן אין מקבלין היום ומקריבין למחר ואחר זמן באמת קובעין ראש חודש ביום שלשים, ומ"מ אין כאן קלקול כי כל זמן שלא קבעו יום שלשים הו' יום שלשים ואחד ראש חודש.

וגדולה מזו כתבו התוספות ר"ה כ"א ע"א ד"ה לוי, שהבאנו דבריו לעיל [אות ה'], דבני בבל כיון דלפי חשבונם היה אז יום הכיפורים מ"מ אתם אפילו מזידיים וכו', ונהי דתמהנו לעיל וכי היאך יכולים כל מדינה לעשות לפי חשבונם והלא תלוי בבית דין, וכן תמה בספר טורי אבן [ד"ה אמר] ע"ש באריכות, עכ"פ בית דין בעצמם יכולים לקבוע אימת שירצו, א"כ עד חצי חודש קבעו לפי חשבונם והיו כל ישראל צריכים לעשות המועדים על פי קביעתם, ואחרי זה אף שחזרו וקידשו יום אחר מ"מ עד כה נעשה הכל כדון, על כן מקדשין למפרע ואין כאן קלקול כלל.

אבל אם יקבלו ביום שלשים לאחר מנחה, וא"כ נתוודע שהיום הוא ראש חודש, והיום הוא לאחר זמנו ולא יוכלו להקריב, ומחר הוא יום שלאחר ראש חודש ולא יקריבו כלל, על כן אין מקבלין היום א"כ למחר יקריבו קרבנות של ראש חודש, ואחרי זה באמת מקבלין והו' ראש חודש למפרע אתמול, מ"מ הקריבו כדון כמו שכתבנו דהכל תלוי בבית דין.

כן נראה לפענ"ד לפי חומר הנושא, ובעז"ה אשנה פרק זה, ולא מנעתי לכתוב לעורר, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר."

"והנראה לענ"ד לפי חומר הנושא, דבאמת לכאורה תמוה מאוד דאם באו עדים אחר יום הכיפורים מקדשין למפרע, ולא עשו ראש השנה ויום הכיפורים כלל, ואין לך קלקול גדול מזה. אלא נראה כיון דהתורה הקדושה מסרה המועדים לבית דין, אתם אפילו מזידיים ואפילו מוטעים [ר"ה כ"ה ע"א], א"כ אין לך מועדים אלא אלו כי כן גזר הכתוב, א"כ כשלא באו ביום שלשים ונעשה החודש מעובר על פי בית דין כי כן הדין, א"כ הקריבו קרבנות של ראש חודש ביום שלשים ואחד, וכן עשו יום הכיפורים בעשירי ליום שלשים ואחד, ובאמת כדון עשו כיון דבית דין מסכימים, ואחרי זה אף דבית דין חוזרים ומקדשים יום שלשים, מ"מ מה שהיו עושין הקרבנות יום שלשים ואחד, וגם היו עושין יום הכיפורים לחשבון, כדון עשו, כי כך גזר תורה הקדושה, וא"כ אף שמקדשין למפרע אין כאן קלקול כלל, ומכאן ולהבא צריכים לחשוב כמו שקידשו בית דין את יום שלשים, אבל עד כה שקידשו בית דין יום שלשים ואחד הו' החשבון יום שלשים ואחד, ואף שמקדשין למפרע, מ"מ אין כאן קלקול כלל.

על כן במשנה דפעם אחת נשתהו לבא ונתקלקלו ניחא מאד, דאם היו מקבלין היום העדים א"כ היום ראש חודש ובאמת לא הקריבו מוספין וגם נתקלקלו בשיר, על כן התקינו שלא יהיו מקבלין היום כלל, א"כ החודש לעת עתה מעובר ומקריבין יום שלשים ואחד קרבנות של ראש חודש, ובאמת אחרי זה ביום שלושים ושנים יכולים לקבל העדים ולעשות ראש חודש ביום שלשים, ומ"מ

8. שקל הקודש לר"ח קנייבסקי פ"א ה"א בניאור ההלכה ד"ה במראה הנבואה,

וז"ל, "ע"י שקל הקודש שהבאנו את דעת הרמב"ם, והנה במכילתא ריש בא (ומובא שם ברש"י) רשב"י אומר והלא כל הדברים שנדבר עם משה לא נדבר אלא ביום החדש הזה הראהו בלילה וכיצד היה מדבר איתו ביום והראהו החדש בלילה רא"א נדבר עמו ביום עם חשכה והראהו החדש בחשכה הרי מבואר בהדיא דהראהו הלבנה ממש דאי הראהו במראות הנבואה יכול להראותו גם ביום וקשה לדעת רבינו, גם

בשבת דף פ"ו ב' איתא דכ"ע בראש חדש אתו למדבר סיני כתיב הכא ביום הזה באו למדבר סיני וכתוב התם החדש הזה לכם ראש חדשים מה להלן ר"ח אף כאן ר"ח וכתבו תוספות הא דפשיטא ל"י דשם היה ראש חדש משום דאמרינן דהראהו הקב"ה למשה את הירח באצבע ומבואר דהראהו ממש בלילה, וי"ל דרבינו ס"ל דסוגיא דפסחים ו' ב' דפריך ממאי דבר"ח קאי פליג אמכילתא הנ"ל וס"ל דהראהו רק במראות הנבואה ולהכי פריך מנלן דבר"ח קאי ולא ס"ל ת"י התוספות שם ובסוגיא דשבת דפשיטא ל"י דבר"ח קאי הוא מגזרה שוה דמדבר מדבר כדמסיק בפסחים שם (שו"ר כעין זה בגור אריה בפי בא), ומש"כ המפרש דבסיני הראה לו זה תמוה מאד שזה סותר גם הסוגיא דפסחים וגם דשבת וגם המכילתא, והנה רש"י כתב בחומש שם שנתקשה משה על מולד הלבנה באיזה שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש משמע שיש לו שיעור כמה תראה ותהיי ראוי לקדש."